

ALHAGI MOURARIUM O'SIMLIGINING KIMYOVIY TARKIBI VA
BIOLOGIK FAOLLIGI

Abduxamidova Sevinch Uchqun qizi

TKTI SHahrisabz filiali talabasi

Xomidov Xurshidjon Uchqun o'g'li

TKTI SHahrisabz filiali talabasi

Xolmurodov Bobur Bahrom o'g'li

TKTI SHahrisabz filiali o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi alhagi mourariumni kimyoviy tarkibi va uning biologik faolligi, yangi dori-darmonlarni yaratish uchun istiqbolli ekanligini ko'rsatilgan.

Tayanch so'zlar: Alhagi mourarium, Fabaceae (Leguminosae), kimyoviy tarkibi, fenolik birikmalar, alkaloidlar, terpenoidlar, biologik faollik

Alhagi mourarium jahon florasida. Alkaloidlar, terpenoidlar, uglevodlar, uglevodorodlar, lipidlar va fenolik birikmalar sinflariga tegishli ajratilgan 300 ta birikmaning tuzilmalari keltirilgan. Miqdoriy jihatdan fenolik birikmalar sinfi ustunlik qiladi, ular orasida flavonoidlar, flavonollar, flavanonlar, izoflavonlar, izoflavonolignanlar va flavan-3-ollar guruhlariga mansub flavonoidlar ustunlik qiladi. Ulardan kimyotoksonometrik markerlarga flavonoidlar va uning aglikon izorammetin kiradi, ular Alhagi jinsining deyarli barcha turlarida major koliclik sharaflarida ishlab chiqariladi. Bir xil turdagi metabolitlarning sifatli tarkibi aniqlandi, ushbu tur ularning o'sadigan joyining ekologik, geografik va tuproq-iqlim sharoitlariga bog'liq. Ekstraktlar va ajratilgan individual metabolitlarning biologik faolligi to'g'risidagi ma'lumotlarni ko'rib chiqamiz.

Alhagi jinsining asosiy biologik faol moddalari fenol sinfidagi birikmalardir. Alhagi mourarium o'simliklari yangi dori-darmonlarni yaratish uchun istiqbolli ekanligini ko'rsatilgan. Alhagi mourarium, hozirgi vaqtda antioksidant "Yantatsin" preparati, yallig'lanishga qarshi "Alcadin", biologik faol "Alchidin" kompleksi, oksidlanishga qarshi va antibakterial "Jantarid" preparati bo'yicha klinikadan oldingi farmakologik tadqiqotlar olib borilmoqda. Fitokimyogarlilar, biologlar va farmakologlar tomonidan ma'lumotnoma sifatida judayam ko'p. Alhagi mourarium quruqni afzal ko'radi, cho'llar, shag'al va loy yarim cho'llarda o'sadi. Barcha turlar alhagi mourarium o'simliklari tuyalar uchun yem hashak bo'lib, istemol qilishiga mos keladi. Alhagi mourarium sklerofit qurg'oqchilikka chidamli o'simlik bo'lib, qattiq barglari va poyalari bilan tirik suv bug'lanishini samarali ravishda tortib oladi [1]. Alhagi mourarium o'simligi kuchli ildiz tizimiga ega yoki yuzaki, keng tarvaqaylab

ketgan va yog'ingarchilikni yaxshi ushlab turadigan yoki yerga chuqurroq kirib boradigan novda suvni yaxshi o'zlashtiradi. Juda chuqur ildiz tizimining xususiyatlari tufayli Alhagi mourarium o'simliklari ko'p yillik bo'ladi.

Alhagi mourarium cho'l va sho'rlangan hududlarda muvaffaqiyatli o'sadi [2]. Alhagi mourarium o'simliklarning kimyoviy tarkibi Alhagi mourarium o'simlik metabolitlarining kimyoviy tarkibi to'g'risidagi adabiyot ma'lumotlarini tahlil qilish uning xilma-xilligi haqida. Alhagi mourariumning har xil turlaridan, turiga va o'sadigan joyiga qarab, turli xil organlardan tabiiy birikmalarning turli sinflariga tegishli 300 ta moddaning tuzilishi aniqlangan va aniqlangan: fenol birikmalari – 1-105 (fenol karboksilik kislotalar, flavonoidlar, proantosiyanidinlar, ksantonlar, kumarinlar, gidrolizlanadigan taninlar, o-pironlar, difenil efirlari va naftoxinonlar), alkaloidlar – 106-115 (arileti laminalar, pirol hosilalari, izokinolin alkaloidlari), terpenoidlar - 116-208 (mono-, sesqui-, triter penoidlar, politerpenoidlar), yog' kislotalari va ularning aldegidlari – 209-228, uglevodorodlar – 229-292, uglevodlar-293-300, ular keltirilgan. Ushbu ma'lumotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, hozirgi kunga qadar eng ko'p o'rganilgan turlar kimyoviy jihatdan Alhagi maurorum va Alhagi pseudalhagi Alhagi jinsidagi o'simlik metabolitlarining biologik faolligi. Ushbu turdagi o'simliklar qadim zamonlardan beri turli mamlakatlarning xalq tabobatida keng qo'llanilgan: Osiyo, Amerika, Afrika bakteriostatik, gomeostatik, xoleretik, termoprotektiv, diaphoretik, laksatif, yarani davolash, diuretik sifatida damlamalar va infuziyalar shaklida [3,4]. Shuningdek, ularning tonzillit, yengilmas yo'tal, qonli diareya, gastrit va oshqozon venoz kasalliklari, shuningdek yiringli yaralar, pustulalar, ekzema, gemorroy, stomatitni davolashda samaradorligi tasvirlangan, yiringli otit va boshqa kasalliklar [4,5,6].

Xulosa

Alhagi jinsidagi o'simliklarning barcha qismlari ishlatiladi: gullar, barglar, poyalar, urug'lar, infuziyalar, damlamalar, efir moylari va manna ko'rinishidagi ildizlar mavjud. Shuni ta'kidlash kerakki, eng keng tarqalgan turlari alhagi maurorum to'rt qit'ada ham o'sadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Awmack C.S., Lock J.M. The Genus Alhagi (Leguminosae: Papilionoideae) in the Middle East // Kew Bulletin. 2002. Vol. 57 (2). Pp. 435–443.
2. Растительные ресурсы СССР. Цветковые растения, их химический состав, использование. Семейства Hydrangeaceae-Haloragaceae. Ленинград, 1987. Т.
3. Muhammad G., Hussain M.A., Anwar F., Ashraf M., Gilani A-H. Alhagi: A Plant Genus Rich in Bioactives for Pharmaceuticals // Phytotherapy Research. 2015. Vol. 29. Pp. 1–13. DOI: 10.1002/ptr.5222.
4. Suthar P., Mathur K., Goyal M., Yadav S.K. Traditional uses, phytochemistry, pharmacological properties of plant Alhagi maurorum (Medik.) // World J. Pharm. and Pharmacy. Sci. 2016. Vol. 5 (4). Pp. 682–692.
5. Иргашева Ш.Б. Растительные лекарственные средства. Ташкент, 2003. С. 291–292.
6. Абдул Хафиз Абделати Иссам Йосеф. Исследования развития и выделение экстрактов и эфирных масел аира болотного и верблюжьей колючки, произрастающих в Астраханской области: автореф. дис. ... канд. биол. наук. Астрахань, 2011. 22 с